

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجه

بن مایه ی فصل در شعر شاعران برجسته ی معاصر قبل از انقلاب اسلامی

نگارش : طاهره شریفی رزگله

استاد راهنما : دکتر رضا مصطفوی سبزواری

استاد مشاور : دکتر محمود بشیری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات

فارسی

بهمن ۱۳۹۰

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه

کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: بن مایه‌ی فصل در شعر شاعران برجسته‌ی معاصر قبل از انقلاب اسلامی		
نویسنده / محقق: طاهره شریفی رزگله		
مترجم:		
استاد راهنما: دکتر رضا مصطفوی سبزواری استاد مشاور: دکتر محمود بشیری		
کتابنامه: دارد		واژه نامه: ندارد
نوع پایان نامه:	☐ بنیادی	☐ توسعه ای
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد		سال تحصیلی: ۹۰-۸۹
محل تحصیل: تهران	نام دانشگاه: علامه طباطبائی	دانشکده: ادبیات فارسی و زبان های خارجه
تعداد صفحات: ۲۹۳	گروه آموزشی: زبان و ادبیات فارسی	
کلید واژه‌ها به زبان فارسی: فصل، بهار، پاییز، زمستان، پروین اعتصامی، مهدی اخوان ثالث، فریدون مشیری		
کلیدواژه‌ها به زبان انگلیسی: Article, Spring, Summery, Autumn, Winter, Parvin Etesami, Mehdi Akhavan sales, Fereidon Moshiri		

چکیده

الف. موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف): آن چه موجب نگارش این یافته با عنوان «بن مایه - ی فصل در ادبیات معاصر قبل از انقلاب اسلامی» شده، بازتاب به کارگیری مضمون برگرفته از هر یک از فصول چهارگانه‌ی سال در اشعار «پروین اعتصامی، مهدی اخوان ثالث و فریدون مشیری» می‌باشد.

ب. مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری و پرسش‌ها و فرضیه‌ها: پرسشی که به جمع‌آوری این تحقیق انجامید، این بود که شاعران از فصل برای بیان چه مضامینی بهره برده‌اند؟ و دیگر آن که آیا نوع و میزان استفاده از درون مایه‌ی فصل، مرتبط با موضوع حاکم بر سروده‌های شاعر می‌باشد یا خیر؟ دیوان اشعار پروین اعتصامی با مقدمه‌ی ملک الشعراء بهار و مجموعه‌ی دفترهای شعری مهدی اخوان ثالث و فریدون مشیری از جمله جامعه‌ی آماری این تحقیق می‌باشند.

پ. روش تحقیق شامل مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه‌گیری و روش‌های نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها: روش تحقیق این رساله، تحلیلی توضیحی است که در حوزه‌ی تحقیقات کتابخانه‌ای انجام شده است، لذا پس از بررسی جامع و فیش برداری، به طبقه‌بندی و توضیح مباحث پرداخته شده است.

ت. یافته‌های تحقیق: بازتاب بخشی از درون مایه‌های برگرفته از فصول چهارگانه‌ی سال در اشعار پروین اعتصامی، مهدی اخوان ثالث و فریدون مشیری و بیان نوع نگرش و برداشت آن‌ها از این بن مایه‌ها و مضامین از اهداف اصلی این تحقیق می‌باشد.

ث. نتیجه‌گیری و پیشنهادات: به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که بیان‌گذاران بودن عمر، سفارش به اعتنای فرصت، بیان توأم بودن خوشی و ناخوشی دنیا، ذکر ناپایداری دنیا، هدفمند بودن آفریده‌های حق، پرهیز از فریفته‌ی دنیا نشدن و تنها به ظواهر ننگریستن، بیان غم و اندوه، بیان شادای و نشاط، بیان طراوت و تازگی، به دیده‌ی عبرت به طبیعت ننگریستن، وصف شور و شوق عشق، وصف دوران جوانی، وصف دوران پیری و ناتوانی و... از مضامین عمده‌ی به کارگیری فصل در شعر این سه شاعر می‌باشد.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان‌نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می‌نمایم.

نام استاد راهنما: دکتر رضا مصطفوی سبزواری

سمت علمی:

نام دانشکده: ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی

تقدیم به پدر و مادرم به پاس مهربانی ها و
صبوریشان

تقدیم به دوست مهربانم زهرا فرقانی به
پاس یاری و مهربانیش

چکیده

پا گرفتن شعر نو، انقلابی در شعر فارسی و شاید به طور کلی در ادبیات بود؛ تحوّل‌ی که بر طرز تفکر و ذوق ادبی و هنری ایرانی می‌تواند تأثیر به‌سزا داشته باشد. اما به راستی واقعیت این است که شعر نو موجب کم‌ارجی شعر کلاسیک و سنتی فارسی نشده است؛ به همین سبب در کنار شاعران نام‌آوری چون مهدی اخوان ثالث و فریدون مشیری، شاعر برجسته‌ای چون پروین اعتصامی نیز، خوش‌درخشیده است. پایان‌نامه‌ی حاضر سعی نموده است به بازتاب درون‌مایه و مضمون فصول چهارگانه‌ی سال، بهار، تابستان، پاییز و زمستان در دیوان و مجموعه‌های شعری این سه شاعر، پروین اعتصامی، مهدی اخوان ثالث و فریدون مشیری بپردازد. بر این اساس، شعر پروین اعتصامی به عنوان نمایانگر ادب کلاسیک، شعر مهدی اخوان ثالث به عنوان نمایانگر ترکیبی از شعر نو و کلاسیک و شعر فریدون مشیری به عنوان نمایانگر شعر نو، در نظر گرفته شده است.

کلید واژه: فصل، بهار، تابستان، پاییز، زمستان، پروین اعتصامی، مهدی اخوان ثالث، فریدون مشیری

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
چهار	چکیده.....
۱	مقدمه.....
۵	فصل اول: درآمدی بر شعر معاصر.....
۶	۱-۱- درآمدی بر شعر معاصر.....
۶	۱-۲- شعر سنتی و شعر نو.....
۱۵	فصل دوم: به کارگیری فصل در اشعار پروین اعتصامی.....
۱۶	۱-۲-۱- نگاهی به زندگی و شعر پروین اعتصامی.....
۱۷	۱-۲-۲- به کارگیری فصل در اشعار پروین اعتصامی.....
۱۸	۱-۲-۲- بررسی اشعاری که بیت یا ابیاتی از آن مربوط به فصل می باشد.....
۱۸	گذر عمر.....
۱۸	اغتنام فرصت.....
۱۹	توأم بودن خوشی و ناخوشی.....
۱۹	ناپایداری دنیا.....
۲۰	فته و فریب روزگار را نخوردن.....

۲۰	هدفمند بودن آفریده های حق.....
۲۰	خزان نداشتن بهار علم و جان.....
۲۱	به کارگیری تشبیه.....
۲۱	ملازمت.....
۲۲	۲-۲-۲- بررسی اشعاری که بیت یا ابیاتی از آن مربوط به فصل می باشد.....
۲۲	بلبل و مور.....
۲۲	مضمون شعر.....
۲۲	به کارگیری فصل.....
۲۴	بلبل و مور.....
۲۹	دگرباره شد از تاراج بهمن.....
۲۹	مضمون شعر.....
۲۹	به کارگیری فصل.....
۳۰	دگرباره شد از تاراج بهمن.....
۳۲	اندوه فقر.....
۳۲	مضمون شعر.....
۳۲	به کارگیری فصل.....
۳۳	اندوه فقر.....
۳۵	برف و بوستان.....

۳۵	مضمون شعر.....
۳۵	به کارگیری فصل.....
۳۶	برف و بوستان.....
۳۹	برگ ریزان.....
۳۹	مضمون شعر.....
۳۹	به کارگیری فصل.....
۴۰	برگ ریزان.....
۴۴	بهای جوانی.....
۴۴	مضمون شعر.....
۴۴	به کارگیری فصل.....
۴۵	بهای جوانی.....
۴۷	تاراج روزگار.....
۴۷	مضمون شعر.....
۴۷	به کارگیری فصل.....
۴۸	تاراج روزگار.....
۵۰	نوروز.....
۵۰	مضمون شعر.....
۵۰	به کارگیری فصل.....

نوروز.....	۵۱
جدول ۱-۲- پروین اعتصامی و بهار.....	۵۲
جدول ۲-۲- پروین اعتصامی و تابستان.....	۵۳
جدول ۳-۲- پروین اعتصامی و پاییز.....	۵۴
جدول ۴-۲- پروین اعتصامی و زمستان.....	۵۵
نتیجه‌ای کوتاه از به کارگیری درون مایه ی فصل در اشعار فریدون مشیری.....	۵۶
فصل سوم: به کارگیری فصل در اشعار مهدی اخوان ثالث.....	۵۷
۱-۳- نگاهی به زندگی و شعر مهدی اخوان ثالث.....	۵۸
آثار مهدی اخوان ثالث.....	۶۰
از مجموعه ی: ارغنون.....	۶۱
اخوان در مجموعه ی «ارغنون».....	۶۲
۲-۳- به کارگیری فصل در مجموعه ی «ارغنون».....	۶۳
۱-۲-۳- بررسی اشعاری که تنها بیت یا ایاتی از آن مربوط به فصل می باشد.....	۶۴
بیان طراوت و سرسبزی و شادی و نشاط.....	۶۴
تشبیه.....	۶۵
تضاد.....	۶۷
بیان غم و اندوه.....	۶۷
۲-۲-۳- بررسی اشعاری که تمام یا اکثر ایات آن مربوط به فصل می باشد.....	۶۹

۶۹.....	عید آمد.....
۶۹.....	مضمون شعر.....
۶۹.....	به کارگیری فصل.....
۷۰.....	عید آمد.....
۷۱.....	جشن بهاران.....
۷۱.....	مضمون شعر.....
۷۱.....	به کارگیری فصل.....
۷۳.....	جشن بهاران.....
۷۵.....	با بهاران.....
۷۵.....	مضمون شعر.....
۷۵.....	به کارگیری فصل.....
۷۶.....	با بهاران.....
۷۷.....	نوروز ملول.....
۷۷.....	مضمون شعر.....
۷۷.....	به کارگیری فصل.....
۷۸.....	نوروز ملول.....
۷۹.....	شیچره ی چله.....
۷۹.....	مضمون شعر.....

۷۹	.....	به کارگیری فصل
۸۰	.....	شجره ی چله
۸۳	.....	نسیم شهریور
۸۳	.....	مضمون شعر
۸۳	.....	به کارگیری فصل
۸۴	.....	نسیم شهریور
۸۶	.....	کلمه ی تبریک
۸۶	.....	مضمون شعر
۸۶	.....	به کارگیری فصل
۸۷	.....	کلمه ی تبریک
۸۸	.....	خطبه ی اردیبهشت
۸۸	.....	مضمون شعر
۸۸	.....	به کارگیری فصل
۹۰	.....	خطبه ی اردیبهشت
۹۴	.....	از مجموعه ی: در حیات کوچک پاییز در زندان
۹۵	.....	اخوان در حیات کوچک پاییز در زندان
۹۶	.....	۳-۳- به کارگیری فصل در مجموعه ی «در حیات کوچک پاییز در زندان»
۱۰۱	.....	از مجموعه ی: زندگی می گوید: اما باز باید زیست، باید زیست

- از زبان اخوان درباره ی منظومه ی «زندگی می گوید: اما باز باید زیست، باید زیست...»..... ۱۰۲
- ۳-۴- به کارگیری فصل در مجموعه ی «زندگی می گوید: اما باز باید زیست، باید زیست...»..... ۱۰۳
- شاتقی، زندانی دختر عمو طاووس..... ۱۰۴
- مضمون شعر..... ۱۰۴
- به کارگیری فصل..... ۱۰۴
- شاتقی، زندانی دختر عمو طاووس..... ۱۰۵
- بشنویم اما از این - چون دیگران - دیگر..... ۱۰۵
- از دروغ زشت و مشهور بزرگی، نامش آزادی..... ۱۰۶
- این دعا رامادرم آورده از قزوین..... ۱۰۶
- از مجموعه ی: دوزخ اما سرد..... ۱۰۷
- اخوان در دوزخ اما سرد..... ۱۰۸
- دوزخ اما سرد..... ۱۱۰
- مضمون شعر..... ۱۱۰
- به کارگیری فصل..... ۱۱۰
- دوزخ اما سرد..... ۱۱۱
- آوار عید..... ۱۱۲
- مضمون شعر..... ۱۱۲
- به کارگیری فصل..... ۱۱۲

آوار عید.....	۱۱۳
از برخوردها.....	۱۱۴
مضمون شعر.....	۱۱۴
به کارگیری فصل.....	۱۱۴
از برخوردها.....	۱۱۵
نوخسروانی ۵ (آن مرغک).....	۱۱۶
مضمون شعر.....	۱۱۶
به کارگیری فصل.....	۱۱۶
نوخسروانی ۵ (آن مرغک).....	۱۱۶
از مجموعه ی: زمستان.....	۱۱۷
اخوان در مجموعه ی «زمستان».....	۱۱۸
۳-۶- به کارگیری فصل در مجموعه ی «زمستان».....	۱۱۹
۳-۶-۱- بررسی اشعاری که تنها بیت یا ابیاتی از آن مربوط به فصل می باشد.....	۱۲
۳-۶-۲- بررسی اشعاری که تمام یا اکثر ابیات آن مربوط به فصل می باشد.....	۱۲۲
زمستان.....	۱۲۲
مضمون شعر.....	۱۲۲
به کارگیری فصل.....	۱۲۲
زمستان.....	۱۲۵

- سگ ها و گرگ ها..... ۱۲۸
- مضمون شعر..... ۱۲۸
- به کارگیری فصل..... ۱۲۸
- سگ ها و گرگ ها..... ۱۲۹
- باغ من..... ۱۳۲
- مضمون شعر..... ۱۳۲
- به کارگیری فصل..... ۱۳۲
- باغ من..... ۱۳۶
- یاد..... ۱۳۷
- مضمون شعر..... ۱۳۷
- به کارگیری فصل..... ۱۳۷
- یاد..... ۱۳۸
- از مجموعه ی: آخر شاهنامه..... ۱۳۹
- ۳-۷-۱- اخوان در مجموعه ی «آخر شاهنامه»..... ۱۴۰
- ۳-۷-۱- بررسی اشعاری که تنها بیت یا ابیاتی از آن مربوط به فصل می باشد..... ۱۴۱
- ۳-۷-۲- بررسی اشعاری که تمام یا اکثر ابیات آن مربوط به فصل می باشد..... ۱۴۳
- خزانی..... ۱۴۳
- مضمون شعر..... ۱۴۳

۱۴۳.....	به کارگیری فصل.....
۱۴۵.....	خزانی.....
۱۴۶.....	ناژو.....
۱۴۶.....	مضمون شعر.....
۱۴۶.....	به کارگیری فصل.....
۱۴۷.....	ناژو.....
۱۴۸.....	طلوع.....
۱۴۸.....	مضمون شعر.....
۱۴۸.....	به کارگیری فصل.....
۱۴۹.....	طلوع.....
۱۵۰.....	دریچه ها.....
۱۵۰.....	مضمون شعر.....
۱۵۰.....	به کارگیری فصل.....
۱۵۱.....	دریچه ها.....
۱۵۲.....	جدول ۳-۱- اخوان ثالث و بهار.....
۱۵۳.....	جدول ۳-۲- اخوان و تابستان.....
۱۵۴.....	جدول ۳-۳- اخوان ثالث و پاییز.....
۱۵۵.....	جدول ۳-۳- اخوان ثالث و پاییز.....

- نتیجه‌ای کوتاه از به کارگیری درون مایه‌ی فصل در اشعار مهدی اخوان ثالث..... ۱۵۶
- فصل چهارم: به کارگیری فصل در اشعار فریدون مشیری..... ۱۵۷
- ۴-۱- نگاهی به زندگی و شعر فریدون مشیری..... ۱۵۸
- آثار فریدون مشیری..... ۱۵۹
- از مجموعه‌ی تشنه طوفان..... ۱۶۰
- ۴-۲- به کارگیری فصل در مجموعه‌ی «تشنه‌ی طوفان»..... ۱۶۱
- ۴-۲-۱- بررسی اشعاری که بیت یا ابیاتی از آن مربوط به فصل می باشد..... ۱۶۲
- رجحان فصل بهار..... ۱۶۳
- ۴-۲-۲- بررسی اشعاری که تمام یا اکثر ابیات آن مربوط به فصل می باشد..... ۱۶۵
- یاد..... ۱۶۵
- مضمون شعر..... ۱۶۵
- یاد..... ۱۶۶
- چه پاییزی است..... ۱۶۷
- مضمون شعر..... ۱۶۷
- به کارگیری فصل..... ۱۶۷
- چه پاییزی است..... ۱۶۸
- خزان بهشت..... ۱۷۰
- مضمون شعر..... ۱۷۰

- ۱۷۰..... به کار گیری فصل
- ۱۷۱..... خزان بهشت
- ۱۷۲..... همیشه بهار
- ۱۷۲..... مضمون شعر
- ۱۷۲..... به کار گیری فصل
- ۱۷۳..... همیشه بهار
- ۱۷۵..... خزان جاودانی
- ۱۷۵..... مضمون شعر
- ۱۷۵..... به کار گیری فصل
- ۱۷۶..... خزان جاودانی
- ۱۷۹..... از مجموعه ی گناه دریا
- ۱۸۰..... ۳-۴- به کار گیری فصل در مجموعه ی «گناه دریا»
- ۱۸۱..... ۱-۳-۴- برّرسی اشعاری که بیت یا ابیاتی از آن مربوط به فصل است
- ۱۸۱..... بیان غم و اندوه
- ۱۸۱..... بیان طراوت و نشاط
- ۱۸۲..... تشبیه
- ۱۸۳..... ۲-۳-۴- برّرسی اشعاری که تمام یا اکثر ابیات آن مربوط به فصل می باشد
- ۱۸۳..... آتش پنهان

۱۸۳	مضمون شعر.....
۱۸۳	به کار گیری فصل.....
۱۸۴	آتش پنهان.....
۱۸۶	غروب پاییز.....
۱۸۶	مضمون شعر.....
۱۸۶	به کار گیری فصل.....
۱۸۷	غروب پاییز.....
۱۸۹	آسمان کبود.....
۱۸۹	مضمون شعر.....
۱۸۹	به کار گیری فصل.....
۱۹۰	آسمان کبود.....
۱۹۲	از مجموعه ی ابر و کوچه.....
۱۹۳	۴-۴- به کار گیری فصل در مجموعه ی «ابر و کوچه».....
۱۹۴	۴-۴-۱- بررسی اشعاری که بیت یا ابیاتی از آن مربوط به فصل است.....
۱۹۴	بیان طراوت و سرزندگی.....
۱۹۴	شور و عشق جوانی.....
۱۹۵	تشبیه.....
۱۹۵	ملازمت.....

- ۱۹۶-۴-۲- برّرسی اشعاری که تمام یا اکثر ابیات آن مربوط به فصل می باشد.....
- ۱۹۷- خوش به حال غنچه های نیمه باز.....
- ۱۹۷- مضمون شعر.....
- ۱۹۷- به کار گیری فصل.....
- ۱۹۹- خوش به حال غنچه های نیمه باز.....
- ۲۰۱- سرودی در بهار.....
- ۲۰۱- مضمون شعر.....
- ۲۰۲- به کار گیری فصل.....
- ۲۰۳- سرودی در بهار.....
- ۲۰۴- بهار می رسد اما.....
- ۲۰۴- مضمون شعر.....
- ۲۰۴- به کار گیری فصل.....
- ۲۰۴- بهار می رسد اما.....
- ۲۰۶- از مجموعه ی: بهار را باور کن.....
- ۲۰۷- ۴-۵- به کار گیری فصل در مجموعه ی «بهار را باور کن».....
- ۲۰۸- ۴-۵-۱- برّرسی اشعاری که بیت یا ابیاتی از آن مربوط به فصل می باشد.....
- ۲۰۸- بیان شور و نشاط و طراوت.....
- ۲۱۰- ۴-۵-۲- برّرسی اشعاری که تمام یا اکثر ابیات آن مربوط به فصل می باشد.....